

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پژوهشکده ارتباطات و مطالعات فرهنگی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت رسانه

تحلیل بازنمایی ایدئولوژی در سریال‌های تاریخی؛

با تأکید بر سریال در چشم باد

استاد راهنما:

دکتر سیده زهرا اجاق

استاد مشاور:

دکتر منصور ساعی

پژوهشگر:

شکوفه کریمی

اسفند ۱۳۹۶

تقدیر و سپاس:

خدای را سپاسگزارم که فرصت و توفیق اندوختن دانش در محضر استادانی برایم فراهم ساخت که از تجربیات و اندوخته‌های معرفتشان بهرمند شوم.

از خانم دکتر سیده زهرا اجاق استاد راهنمای ارجمندم که با دقت نظر و سعه صدر مرا در تدوین خط به خط این پایان نامه راهنمایی کردند کمال تشکر و قدر دانی را دارم. همچنین از آقای دکتر منصور ساعی استاد مشاورم که همیشه با بزرگ منشی و ایده پردازی‌های عالمانه باعث دلگرمی‌ام بوده اند سپاسگزارم.

همچنین از خانواده و همه دوستان عزیزم که در طول تدوین پایان نامه مشوق و همراه بوده‌اند سپاسگزاری می‌کنم و امیدوارم که این پژوهش گامی هر چند کوچک در جهت اعتلای علم و مفید برای پژوهشگران عرصه رسانه باشد.

تقدیم به

پدر و مادرم

به پاس تمام خوبیها و الطاف بی دریغشان

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر تحلیل چگونگی بازخوانی رویدادهای تاریخی در انتقال ایدئولوژی جمهوری اسلامی ایران در مجموعه‌های تلویزیونی تاریخی با تأکید بر سریال "در چشم باد" است. برای نیل به هدف پژوهش ابتدا سه مولفه اصلی بازنمایی شده در سریال (۱) نهاد مطبوعات، (۲) شخصیت‌های تاریخی؛ شامل الف. میرزا کوچک خان، ب. رضاشاه، ج. محمدعلی فروغی و (۳) زنان، پس از مشاهده چندباره فیلم شناسایی و برای تحلیل انتخاب می‌شوند با استفاده از رویکرد برساخت‌گرایی استوارت هال، نقش ایدئولوژی در انتخاب و تولید نشانه‌ها و برساخت معنا توضیح داده می‌شود که با استفاده از نظریه راهبردهای انتقال ایدئولوژی تامپسون شامل: مشروعیت، ریاکاری، ایجاد وحدت، چندپارگی، چیزوارگی چارچوب نظری مناسبی برای دستیابی به هدف این پایان‌نامه حاصل می‌آید. این پژوهش با استفاده از رویکرد کیفی، الف) از تکنیک مطالعه اسنادی برای مرور تنوع روایت‌های تاریخی درباره مولفه‌های اصلی پژوهش، و ب) روش نشانه‌شناسی جان فیسک برای تحلیل و شناخت رمزگان به کار رفته در فیلم استفاده می‌کند. تحلیل سه دسته رمزگان فنی، اجتماعی و ایدئولوژیک، داده‌های لازم برای فهم معنای برساخته شده در متن و شناسایی راهبردهای انتقال ایدئولوژی حاکم بر دوره فیلمساز را در اختیار می‌گذارد. یافته‌ها نشان می‌دهند که در این سریال برای تقویت ایدئولوژی جمهوری اسلامی به عنوان ایدئولوژی مسلط در دوره معاصر از سه راهبرد الف) عادی سازی یا چیزوارگی به وسیله بازنمایی برخی روایات، و چشم پوشی از روایت‌های دیگر برای طبیعی جلوه دادن وقایع اجتماعی و سیاسی آن دوران، ب) مشروعیت زدایی در همه مولفه‌ها ج) چندپارگی به وسیله مطلوبیت‌زدایی از دشمنان در بازنمایی شخصیت‌های تاریخی استفاده می‌کند. با استفاده از این سه راهبرد، بازخوانی فیلم از روایت‌های تاریخ با استفاده از نشانه‌هایی انجام شده که با ایدئولوژی جمهوری اسلامی ایران سازگار است.

کلید واژه‌ها: نشانه، بازنمایی، ایدئولوژی، سریالهای تاریخی، برساخت‌گرایی، انتقال ایدئولوژی

فهرست منابع :

- فصل اول ۱
- کلیات تحقیق ۱
- ۱-۱. مقدمه ۲
- ۲-۱. طرح مسئله ۳
- ۳-۱. ضرورت و اهمیت انجام پژوهش ۴
- ۴-۱. اهداف تحقیق ۵
- ۵-۱. سؤالات تحقیق ۵
- ۶-۱. روش تحقیق ۶
- ۷-۱. جامعه و نمونه تحقیق ۶
- ۸-۱. ساختار و فصل بندی پایان نامه ۷
- فصل دوم ۸
- پیشینه و ادبیات نظری پژوهش ۸
- ۱-۲. مقدمه ۹
- ۲-۲. پیشینه تحقیق: ۹
- ۳-۲. بازنمایی و ساخت معنا ۱۲
- ۴-۲. مراحل بازنمایی: ذهنی و زبانی ۱۳
- ۵-۲. بازنمایی واقعیت ۱۴
- ۶-۲. بازنمایی تاریخ ۱۵
- ۷-۲. مفهوم و کارکرد ایدئولوژی: مارکس، گرامشی و آلتوسر ۱۶
- ۸-۲. نشانه ها و برساخت معنا ۲۰
- ۹-۲. ایدئولوژی رسانه ملی از دیدگاه رهبران جمهوری اسلامی ایران ۲۳

۲۶	۱۰-۲. راهبردهای انتقال ایدئولوژی در رسانه
۳۰	۱۱-۲. تحلیل راهبردهای انتقال ایدئولوژی در سریال تاریخی در چشم باد
۳۱	۱۲-۲. فیلمها و سریالهای تاریخی
۳۱	۱-۱۲-۲. فیلم تاریخی: تعریف
۳۱	۲-۱۲-۲. گونه‌های فیلم تاریخی
۳۶	۴-۱۲-۲. سریال‌های تاریخی در تلویزیون
۳۸	۵-۱۲-۲. سریالهای تاریخی در سیمما
۳۸	۶-۱۲-۲. مروری بر پیشینه و انواع سریال‌های تاریخی در سیمما
۴۰	۱۳-۲. نتیجه‌گیری: ارائه مدل نظری
۴۲	فصل سوم
۴۲	روش‌شناسی پژوهش
۴۳	۱-۳. مقدمه
۴۵	۲-۳. تحلیل نشانه‌شناختی
۴۵	۱-۲-۳. رمزهای اجتماعی
۴۶	۲-۲-۳. رمزهای فنی
۵۲	۳-۲-۳. رمزهای ایدئولوژیک
۵۴	۳-۳. نمونه‌گیری:
۵۶	۴-۳. اعتبار: روایی و پایایی
۵۸	۵-۳. نتیجه‌گیری
۶۰	فصل چهارم
۶۰	یافته‌های پژوهش
۶۱	۱-۴. مقدمه
۶۱	۲-۴. معرفی سریال "در چشم باد"
۶۲	۳-۴. خلاصه سریال

۴-۴. بازنمایی تاریخ معاصر ایران در رسانه	۶۳
۴-۵. عناصر دالالتگر در سریال در چشم باد	۶۴
۴-۵-۱. مطبوعات	۶۴
۴-۵-۲. شخصیت‌های تاریخی	۶۹
۴-۵-۳. وضعیت زنان از قاجار تا پهلوی	۷۹
۴-۶. تحلیل محورهای بازنمایی سریال در چشم باد	۸۴
۴-۶-۱. مؤلفه اول - مطبوعات:	۸۴
۴-۶-۲. مؤلفه دوم؛ شخصیت های تاریخی	۹۶
۴-۶-۳. زنان	۱۱۵
فصل پنجم	۱۲۷
۵-۱. نتیجه گیری	۱۲۷
۵-۲. محدودیات تحقیق و پیشنهادات برای مطالعات آینده	۱۳۴
منابع فارسی	۱۳۵
منابع انگلیسی	۱۳۹
Abstract	۱۴۱

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱. مقدمه

پژوهش حاضر قصد دارد نحوه بازنمایی وقایع رخ داده در دوره‌های پهلوی را که تحت تأثیر ایدئولوژی حاکم در دوره معاصر انجام شده، در سریال تاریخی تلویزیون جمهوری اسلامی ایران با نام "در چشم باد" تحلیل کند. تاریخ معاصر ایران از مشروطه تا دوران انقلاب اسلامی و سپس جنگ تحمیلی، دوران پرفراز و نشیبی را طی کرده و دستخوش ناآرامی‌ها و تغییرات پی‌درپی بوده است. با ظهور قدرت‌های بزرگ استعماری جهان و وقوع جنگ جهانی اول و دوم در ابتدای قرن بیستم، کشور ایران با وجود اعلام بی‌طرفی به صحنه گردن‌کشی‌ها و قدرت‌طلبی‌های استعمارگران تبدیل شد. در این بازه زمانی بی‌کفایتی شاهان قاجار، مبارزات علما و عامه مردم، کودتاها و سرکوب‌های حکومت ۵۳ ساله پهلوی‌ها، مبارزات، قیام‌ها و تبعیدها برای سرنگونی آن‌ها و درنهایت جنگ هشت‌ساله تحمیلی، زمینه مناسبی برای تاریخ‌نگاران معاصر، پژوهشگران و فیلم‌سازان بوده است تا به مطالعه بازنمایی حوادث و رویدادهای این دوران بپردازند. سریال تاریخی «در چشم باد» به کارگردانی مسعود جعفری جوزانی از سریال‌های درجه الف و پرهزینه صداوسیما جمهوری اسلامی ایران است (ساعی، ۱۳۸۹، ص. ۱۲۸). ساخت آن از سال ۱۳۸۲ به مدت ۵ سال به طول انجامید. این سریال وقایع سیاسی و اجتماعی ۳ دوره از تاریخ در سال‌های ۱۳۰۰، ۱۳۲۰ و ۱۳۶۰ را مرور می‌کند: دوره اول پایان دوره قاجار و آغاز دوره پهلوی، دوره دوم جنگ دوم جهانی و دوره سوم یک دوره زمانی خاص پس از انقلاب اسلامی ایران یعنی فتح خرمشهر را در برمی‌گیرد. هدف اصلی این پژوهش، مطالعه نقش ایدئولوژی دوره فیلم‌ساز در بازخوانی و بازنمایی تاریخی صورت گرفته در سریال مورد نظر است.

پس از تماشای سریال سه مؤلفه اصلی شناسایی شده است که با تحلیل آن‌ها می‌توان تأثیر ایدئولوژی دوره فیلم‌ساز را در دوره‌های بازنمایی شده (قاجار، پهلوی) مشاهده کرد. این مؤلفه‌ها شامل: ۱. مطبوعات ۲. شخصیت‌های تاریخی ۳. زنان هستند.

^۱ تمام سریال‌های تاریخی مذهبی جزو سریال‌های الف هستند؛ اما تنها برخی از سریال‌های تاریخی حاوی موضوعات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جزو سریال‌های درجه پر هزینه محسوب می‌شوند.

۱-۲. طرح مسئله:

به نظر می‌رسد فیلم‌ها و سریال‌های تاریخی جزء محبوب‌ترین و پرهزینه‌ترین ژانرهایی هستند که لازم است فیلم‌ساز علاوه بر مهارت فیلم‌سازی، بر اطلاعات و منابع تاریخی دوره‌ای که بازنمایی می‌کند اشراف کامل داشته باشد. مسعود جعفری جوزانی جزء کارگردان‌های سینما و تلویزیون است که به‌جز سریال «در چشم باد» (۱۳۸۲) آثار تاریخی چون «شیر سنگی» تولید سال (۱۳۶۵)، «در مسیر تندباد» سال (۱۳۶۷) را تولید کرده است. سریال در چشم باد جزء معدود آثار تاریخی است که با به تصویر کشیدن گستره‌ای از مهم‌ترین دوران تاریخ معاصر (قاجار، پهلوی، جنگ تحمیلی) به بازنمایی شخصیت‌های تاریخی چون (رضاخان، فروغی، میرزا کوچک خان جنگلی و...) پرداخته است. از این رو، مطالعه این اثر با رویکرد تحلیلی و فهم انتقال ایدئولوژیک و تسری گفتمان سیاسی و اجتماعی ایدئولوژی دوره حاکم بر دوره‌های قبل حائز اهمیت فراوان خواهد بود. همان‌طور که بیل نیکولز نیز در کتاب ساختگرایی، نشانه‌شناسی و سینما می‌گوید: از میان بافت‌ها و چارچوب‌هایی که فیلم در بطن آن‌ها عمل می‌کند ایدئولوژی و تاریخ بیشترین اهمیت را دارند. تحلیل این چارچوب‌ها نیازی است مبرم که برآوردن آن مبارزه‌ای سترگ را می‌طلبد و نویدبخش‌ترین مسیر را بر روی نظریه فیلم و کاربرد نقادانه آن می‌گشاید (نیکولز، ۱۳۹۵ ص: ۲۹۴).

فیلم‌های تاریخی به‌ویژه فیلم‌های داستانی تاریخی در جنبه‌هایی مانند شکل ارائه حقایق تاریخی، شیوه‌ی تصویر کردن رویدادها و دوران گذشته، زندگی شخصیت‌های تاریخی و درک یا برداشت مخاطب از تاریخ، محل بحث و مناقشه هستند. محققانی چون هیوارد معتقدند (۱۳۸۱، ص. ۲۳۰) فیلم‌های تاریخی به‌شدت تخیلی هستند؛ زیرا رویدادها و اشخاص را باشکوه هر چه تمام‌تر عرضه می‌کنند. در چنین بافتی اصالت در خدمت هدف دیگری است. از این بابت فیلم‌های تاریخی دارای کارکردی ایدئولوژیک هستند: آن‌ها تاریخ ملی کشور را در برابر چشمان مردم بومی به نمایش می‌گذارند و تاریخ ما را بر اساس «لحظه‌های باشکوه» و «مردان و زنان باشکوه» که در گذشته جمعی ما بودند به ما می‌آموزند؛ یعنی میراث ما را در برابر ما قرار می‌دهند. برخی از مورخان معتقدند فیلم‌های تاریخی علاوه بر سرگرم کردن مخاطب،

تاریخ را نیز به او آموزش می‌دهند یا دست‌کم اهمیت شناخت تاریخ را به هنرمندان و مخاطبان به‌مثابه منبع داستان‌گویی و اقتباس خاطرنشان می‌کنند؛ اما گروهی نیز نسبت به آن معترض‌اند زیرا اعتقاد دارند فیلم غالباً به منظور سرگرمی و کسب سود از تاریخ سوءاستفاده می‌کند و با تولید آثار کم‌عمق و ضعیف از جدیت تاریخ می‌کاهد (ضابطی جهرمی، ۱۳۹۳).

تحلیل نقش ایدئولوژی و منابع قدرت در بازنمایی تاریخ ایران، و ساخت معنایی برساخته از ذهن فیلم‌سازان دوره معاصر از دو جنبه در این پژوهش حائز اهمیت است: اول) تحلیل نقش ایدئولوژی حاکم در بازنمایی وقایع تاریخی دوران معاصر، و دوم) تحلیل نشانه‌شناسی سریال در چشم باد برای دستیابی به نشانه‌هایی که در پی تقویت و وفاداری به ایدئولوژی حاکم و یا به پرسش کشیدن آن هستند.

در پژوهش حاضر نگارنده سعی دارد ابتدا با استفاده از منابع و اسناد موجود به بررسی اجمالی روایت‌ها، گفتمان و ایدئولوژی حاکم بر دوران بازنمایی شده در این سریال بپردازد. اما تعدد منابع، کتاب‌ها و اسناد تاریخی مربوط به این دوران و همچنین تأثیر ایدئولوژی‌های نویسندگان در شیوه روایت و بازنمایی از محدودیت‌های این پژوهش است که پژوهشگر سعی می‌کند با آوردن چند روایت متقابل از این محدودیت به‌عنوان فرصتی برای تحلیل انتقال ایدئولوژیک استفاده کند. بدیهی است که هدف پژوهشگر راستی آزمایی یا تشخیص روایت سره از ناسره نیست؛ بلکه هدف بررسی چگونگی تأثیر ایدئولوژی دوره فیلم‌ساز در گزینش روایت‌های متعدد این دوران است. بنابراین با توجه به سریال پژوهشگر محورهای اصلی بازنمایی شده همچون (شخصیت‌های تاریخی، وضعیت مطبوعات، زنان) را در آورده و ابتدا با مراجعه به متون تاریخی زمینه اصلی خوانش سریال را مشخص می‌کند و سپس به روش نشانه‌شناسی در سه سطح توصیفی (رمزگان فنی)، تفسیری (رمزگان اجتماعی) و سطح رمزگان ایدئولوژیک که انسجام رمزگان فنی و اجتماعی است به تحلیل می‌پردازد. لذا بهترین روش برای تحلیل این سریال روش نشانه‌شناسی جان فیسک در نظر گرفته شده است.

۱-۳. ضرورت و اهمیت انجام پژوهش:

یک (شناخت نحوه انتقال ایدئولوژیک در فیلم‌های تاریخی برای تولید دانش در این حوزه ضروری است.

دو) بررسی نحوه تأثیر ایدئولوژی در فیلم‌ها و سریال‌های تاریخی به مخاطب کمک می‌کند علاوه بر فهم مفاهیم ضمنی متن رسانه‌ای، درک درست‌تری از تاریخ به دست آورد.

سه) فیلم‌های تاریخی جنبه آموزشی دارند. درک نحوه بازنمایی تاریخ از دریچه ایدئولوژی دوره تولید، زمینه فهم عمومی افراد جامعه از دوره معاصر و دوره‌های تاریخی کشورمان را فراهم می‌سازد. مطالعه بازیابی نشانه‌های ایدئولوژیک در سریال‌های تاریخی تلویزیون می‌تواند به عنوان منابع آموزشی در درک دانش آموزان و آموزش سواد رسانه‌ای به آن‌ها مفید باشد.

۴-۱. اهداف تحقیق:

۴-۱-۱. هدف اصلی از انجام این مطالعه فهم نحوه انتقال ایدئولوژیک در فیلم‌های تاریخی است.

۴-۱-۲. اهداف فرعی:

- شناخت نحوه بازنمایی وضعیت مطبوعات در سریال در چشم باد
- شناخت نحوه بازنمایی روایت‌های مربوط به شخصیت‌های تاریخی در سریال در چشم باد
- شناخت نحوه بازنمایی زنان در سریال در چشم باد

۵-۱. سؤالات تحقیق:

۵-۱-۱. سؤال اصلی

- ایدئولوژی جمهوری اسلامی ایران، چه تأثیری در بازخوانی وقایع تاریخی بازنمایی شده در سریال در چشم باد دارد؟

۵-۱-۲. سؤالات فرعی:

- ایدئولوژی جمهوری اسلامی چگونه در بازنمایی نهاد مطبوعات تأثیرگذار بوده است؟
- شخصیت‌های تاریخی بازنمایی شده در سریال در چارچوب ایدئولوژی اسلامی چگونه بازنمایی شده‌اند؟

- ایدئولوژی جمهوری اسلامی چه تأثیری در بازنمایی زنان دوره قاجار و پهلوی داشته است؟

۶-۱. روش تحقیق:

روش انجام این پژوهش مطالعه اسنادی منابع تاریخی با توجه به مؤلفه‌های اصلی بازنمایی شده در سریال و روش نشانه‌شناختی جان فیسک است.

در این پژوهش برای تحلیل بازنمایی ایدئولوژی صورت گرفته در سریال در چشم باد ابتدا به مرور تاریخی منابع و روایت‌ها با توجه به مؤلفه‌های اصلی بازنمایی (نهاد مطبوعات، شخصیت‌های تاریخی، زنان) می‌پردازیم. سپس با استفاده از روش نشانه‌شناسی جان فیسک رمزگان اجتماعی، فنی را شناسایی می‌کنیم.

در پایان به کمک منابع تاریخی رمزگان ایدئولوژیک نهفته در سریال را شناسایی می‌کنیم.

۷-۱. جامعه و نمونه تحقیق:

جامعه مورد نظر در تحقیق سریال ۴۴ قسمتی در چشم باد است. این سریال سه دوره تاریخی قاجار، پهلوی و جنگ تحمیلی را بازنمایی می‌کند. در این سریال پژوهشگر برای تحلیل بازنمایی ایدئولوژی، به صورت هدفمند سه مؤلفه اصلی را که بیشتر بازنمایی شده‌اند انتخاب کرده است. این مؤلفه‌ها شامل موارد زیر می‌باشند:

الف) نهاد مطبوعات

ب) شخصیت‌های تاریخی

ج) زنان

مشاهده سریال نشان می‌دهد دوره اول و دوم یعنی ۱۱ قسمت دوره قاجار و ۲۳ قسمت دوره پهلوی بیشترین بازنمایی از مطبوعات صورت گرفته است. در بخش زنان نیز دوره اول و دوم یعنی ۳۴ قسمت اول سریال مورد توجه است. و در بازنمایی شخصیت‌های تاریخی سه شخصیت اصلی (میرزا کوچک خان، رضاشاه و محمدعلی فروغی) برای تحلیل

انتخاب شده‌اند. همچنین در این پژوهش از نرم‌افزار Maxqda نسخه ده برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است.

۸-۱ ساختار و فصل بندی پایان نامه

- ۱- فصل اول: به طرح مسئله، اهداف و سوالات تحقیق می‌پردازد و با توجه به حوزه و محتوای مورد تحلیل، جامعه و نمونه تحقیق را مشخص می‌کند.
- ۲- فصل دوم: پیشینه پژوهش‌های مرتبط در مورد مسئله، ادبیات نظری به کار رفته در پژوهش که شامل تعاریف نشانه، ایدئولوژی، برساختگرایی و راهبردهای انتقال ایدئولوژی است مطالعه و با توجه به آن، مدل نظری پژوهش مشخص می‌شود.
- ۳- فصل سوم: با استفاده از روش نشانه‌شناختی جان فیسک، رمزگان اجتماعی، فنی و ایدئولوژیک مشخص و چارچوب و نحوه تحلیل سریال مشخص می‌شود.
- ۴- فصل چهارم: به مطالعه اسنادی منابع تاریخی با توجه به مولفه‌های مشخص شده برای تحلیل می‌پردازیم. سپس عناصر دال‌تگر در سریال را مشخص و رمزهای نهفته در آنها را شناسایی می‌کنیم.
- ۵- فصل پنجم: یافته‌های به دست آمده از تحلیل نشانه‌شناختی و مطالعه تاریخی را با استفاده از ادبیات نظری تبیین می‌کنیم و راهبردهای استفاده شده برای انتقال ایدئولوژی اسلامی را استخراج می‌کنیم.

فصل دوم

پیشینه و ادبیات نظری پژوهش

۲-۱. مقدمه:

به منظور دستیابی به یک چارچوب نظری مناسب در این فصل ابتدا پیشینه پژوهش‌های مرتبط داخلی و خارجی بررسی می‌شود. سپس مفاهیم بازنمایی و ساخت معنا، و ارتباط آن با واقعیت، تاریخ و نشانه تشریح می‌شود. در ادامه به مفهوم و کارکرد ایدئولوژی از نگاه صاحب‌نظرانی مانند مارکس، آلتوسر و گرامشی و همچنین نظریه برساخت‌گرایی استوارت هال و راهبردهای انتقال ایدئولوژی تامپسون پرداخته می‌شود. در پایان پس از مرور پیشینه فیلم‌ها و سریال‌های تاریخی با ارائه یک مدل نظری مسیر کلی پژوهش ترسیم می‌شود.

۲-۲. پیشینه تحقیق:

پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «بررسی بازنمایی ایران در سینمای هالیوود: نشانه‌شناسی و تحلیل گفتمان انتقادی هفت فیلم مرتبط با ایران» توسط محمد سروی زرگر (۱۳۸۷) از روشی تلفیقی شامل نشانه‌شناسی جان فیسک بهره برده است که نتایج نشان داده است بازنمایی‌های صورت گرفته از کشور ایران با سویگیری‌ها و کلیشه‌سازی‌هایی همراه است و به عنوان یک دیگری فرودست در مقابل غرب نمایش داده می‌شود و آنچه در سینمای هالیوود از ایران ساخته می‌شود شکل جدیدی از نژادپرستی با عنوان اسلام‌هراسی را شکل می‌دهند.

منصور ساعی (۱۳۸۹) در رساله دکترای خود با عنوان «بازنمایی ابعاد سیاسی و تاریخی هویت ملی در تلویزیون جمهوری اسلامی ایران» (مطالعه موردی سریال‌های تلویزیونی تاریخی درجه الف در سه دهه پس از انقلاب اسلامی ایران) به روش تحلیل محتوا به بررسی ۱۵ سریال تاریخی پرداخته است. نتایج نشان داده است که بازنمایی هویت ملی ساختی ایدئولوژیک پیدا کرده است و ساخت زبانی و تصویری تلویزیون در روایت و بازنمایی ابعاد تاریخی و سیاسی مبتنی بر انگاره‌سازی منفی از گذشته تاریخی و میراث سیاسی و کم‌توجهی به نمادهای ملی بوده است. این پژوهش به روش کمی به میزان بازنمایی مؤلفه‌های هویت ملی در این آثار پرداخته است. اما به زمینه اصلی و منابع تاریخی توجهی نداشته است (ساعی، ۱۳۸۹).

ایدئولوژی و فرم در سینمای ایران عنوان پایان‌نامه‌ای است که وحید اله موسوی در سال ۱۳۸۹ نوشته است. او در این پژوهش با بهره‌گیری از نقد مارکسیسم و نئومارکسیسم به تحلیل شش فیلم در سینمای ایران پرداخته است و در تحلیل هر فیلم روابط متقابل اثر با ایدئولوژی حاکم بررسی و نتیجه‌گیری شده که آن اثر چگونه با ایدئولوژی معاصر خود مواجه شده است. در این پژوهش نیز بحث تاریخت و تأثیر ایدئولوژی در بازنمایی تاریخی مغفول مانده است.

محمد رشید صوفی (۱۳۸۷) به تحلیل بازنمایی هویت کردی در سینمای ایران بعد از انقلاب ۱۳۵۷ (مطالعه فیلم‌های سینمایی ژانر جنگی و ژانر اجتماعی کارگردانان غیر کرد ایران) می‌پردازد. او با استفاده از روش نشانه‌شناختی در دو سطح تحلیل رمزگان و تحلیل روایت تعداد ۶ فیلم از ژانر جنگی و اجتماعی را مورد مطالعه قرار می‌دهد. نتایج این تحقیق نشان داده است که بازنمایی منفی و سوگیرانه از هویت کردی ارائه شده است و بازنمایی در فیلم‌های ژانر جنگی منفی‌تر از بازنمایی در ژانر اجتماعی بوده است.

احسان آقابابایی در پایان‌نامه دکترایش سال (۱۳۹۱) تحت عنوان «سوژه، میل و ایدئولوژی» (مطالعه موردی پنج فیلم سینمایی ایران در دهه چهل و پنجاه) به این نتیجه رسید که در هر جامعه‌ای ایدئولوژی‌ها خود را بر فانتزی سوژه‌های انسانی تحمیل می‌کنند. این مهم از طریق جانشین شدن دال مرکزی ایدئولوژی به جای دیگری بزرگ فانتزی سوژه‌ها صورت می‌گیرد و بدین‌سان فانتزی سوژه‌ها ایدئولوژیک می‌شود. از این طریق ایدئولوژی‌ها، سوژه‌ها را به صورت ناخودآگاه مطابق کاربست خود کنترل می‌کنند. در این پژوهش تأثیر و تسلط ایدئولوژی بر سوژه بررسی شده است اما نه با رویکرد تاریخی بلکه از دیدگاه جامعه‌شناسانه و تأثیری که ایدئولوژی حاکم در خلق و کنترل یک سوژه دارد.

در پژوهشی دیگر که سال ۱۳۹۲ توسط رادورد و حسینی با عنوان «تحلیل بازنمایی ایدئولوژی در فیلم‌های سه‌گانه اخراجی‌ها» انجام شد، با استفاده از نظریه تحلیل انتقادی گفتمان ون دایک و روش تحلیل متنی تامپسون به شناسایی راهبردهای بازنمایی ایدئولوژی در این فیلم پرداختند که نتایج تحلیل نشان داد فیلم به عنوان یکی از صور نمادین، از اشکال بازتولید قدرت در جهت مفاهیم خاصی که مقصود سازنده است و حفظ اولویت‌های فرهنگ مسلط عمل می‌کند. در این پژوهش از روش تامپسون که در آن پنج شیوه

عمل ایدئولوژی (مشروعیت، ریاکاری، ایجاد وحدت، چندپارگی، چیزوارگی یا عادی کردن) مورد تأکید است استفاده شده است. درواقع در این روش به جای جستجوی نشانه‌ها و رسیدن به مفاهیم ایدئولوژیک در خود فیلم، از طریق پنج آیتم فوق به خوانش فیلم‌ها پرداخته است و کاوش دقیقی برای دستیابی به نشانه‌های خارج از این موارد انجام نداده است (رادورد، حسینی، ۱۳۹۲).

مقاله «عکس، گفتمان، فرهنگ، تحلیلی تاریخی کارکردهای گفتمانی عکس در ایران» (۱۳۹۶). در این مقاله نگارندگان سعی دارند فضای غالب عکاسی را در اکنون واکاوی کنند به این منظور از درجه گفتمانی به آن نگریسته‌اند. تا به این سؤال پاسخ بدهد که چه گفتمانی بر فضای کنونی عکاسی ایران حاکم است بدین منظور آن‌ها علاوه بر مرور تاریخی عکاسی از چارچوب روش‌شناسی میشل فوکو و استوارت هال استفاده می‌کنند. نگارندگان اثبات می‌کنند بدنه کنونی عکاسی ایران در فضای گفتمانی فرهنگی احاطه شده است و این گفتمان در رابطه‌ای دیالکتیکی با گفتمان‌های سیاسی و اجتماعی و تاریخش قرار دارد.

علی‌اکبر رزمجو و علی پاپی صادقی در مقاله خود تحت عنوان «بازنمایی قیام توابین در مجموعه تلویزیونی مختارنامه» در سال ۱۳۹۳ ابتدا به مرور تاریخی قیام توابین در کتب و منابع پرداخته است و سپس به روش نشانه‌شناسی، نحوه بازنمایی در این سریال را بازگشایی کرده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد در سریال مختارنامه سه شخصیت متفاوت از توابین ترسیم شده است، الف) توابین دعوت‌کننده امام به کوفه، ب) توابین پشت‌کننده به مسلم بن عقیل و قیام او و غافلین از نهضت عاشورا، ج) توابین نادم از اقدامات گذشته و در پی جبران مافات. در نهایت این رمزگان نشانه شناختی استفاده شده در مورد توابین، ایشان را انسان‌هایی ساده‌اندیش و بی‌تدبیر در امور جنگ اما سربازان و مجاهدانی در راه حفظ دین و جبران خطا و توبه‌کنندگانی حقیقی و پاک از پلیدی‌های گذشته ترسیم می‌کنند.

ملیسا لوگتن (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان تاریخ و نیمه خودآگاه: کشف ایدئولوژی در فیلم‌های تاریخی به تحلیل سه فیلم مختلف می‌پردازد که در آن راه‌های استفاده از روایت در فرم سینمایی برای بازسازی و درواقع ساخت تاریخ را نشان می‌دهد. در این پژوهش با استفاده از رویکرد تاریخ‌عکسی‌هایدنوایت

استفاده شده است. این مطالعه نشان می‌دهد که پیام‌های پنهان محتوای این فیلم‌های تاریخی، عمداً و یا ناآگاهانه در چارچوب ایدئولوژی زمان تولید آن‌ها ساخته شده است.

۲-۳. بازنمایی و ساخت معنا

ما انسان‌ها موجوداتی ارتباطی هستیم و برای رفع نیازها و زندگی در اجتماع ناگزیریم به تولید و مبادله معنا پردازیم. به همین دلیل برای برقراری این ارتباط نیازمند یک زبان مشترک هستیم که طبق توافقات و قراردادهای اجتماعی معانی ذهنی خود را انتقال دهیم. استوارت هال برای این فرآیند از واژه «بازنمایی» استفاده می‌کند. به عقیده او بازنمایی بخش اساسی از فرآیندی است که به تولید معنا و مبادله آن میان اعضای یک فرهنگ می‌پردازد و شامل استفاده از زبان، نشانه‌ها و تصاویری می‌شود که به بازنمایی می‌پردازند (هال، ۱۳۹۱، ۳۱).

زبان به عنوان یکی از ابزارهای بازنمایی برای برقراری ارتباط از دیرباز مورد استفاده انسان قرار گرفته است. اما آیا وقایع و رویدادها به وسیله زبان انعکاس می‌یابند یا ساخته می‌شوند؟

زبان صرفاً واسطه‌ای خنثی و بی‌طرف برای صورت‌بندی معانی و معرفت درباره جهان نیست بلکه سازنده معنا برای اشیاء مادی و رویه‌های اجتماعی است (مهدی زاده ۱۳۸۷، ص. ۱۵). بر این اساس متون تاریخی گذشته و حتی متونی که به صورت صوتی و تصویری در اختیار ما قرار گرفته‌اند نیز یک نوع بازنمایی و حاوی تفسیر و تأویل هستند.

موضوع این پایان‌نامه چگونگی بازنمایی رویدادهای تاریخی به شکل متن رسانه‌ای در تلویزیون است. رسانه‌ها خصوصاً تلویزیون از تأثیرگذارترین ابزارهای بازنمایی عصر ما با قدرت تصویرسازی و برجسته‌سازی موضوعات و هدایت افکار عمومی هستند؛ چرا که از جهان تأثیر می‌گذارند، به این معنا که آگاهی ذهنیت مردم از جهان بستگی به محتوایی دارد که از رسانه‌ها دریافت می‌کنند؛ زیرا «رسانه‌ها واسطه و میانجی بین آگاهی فردی و ساختارهای گسترده‌تر اجتماعی و سازنده معنا هستند» (مهدی زاده، ۱۳۸۷، ص. ۹).

این اصطلاح بازنمایی تاریخ و اندیشه ما در مورد آن را در گفتارهای سینمایی و بصری توضیح می‌دهد. این واژه در مقابل هیستوریوگرافی قرار دارد که بازنمایی تاریخ را در گفتارهای متنی و کلامی بررسی می‌کند.